

Ганна В. Веріга
**ІНФОРМАЦІЙНА МОДЕЛЬ ОБЛІКУ І ОБСЛУГОВУВАННЯ
ЗОВНІШНЬОГО ДЕРЖАВНОГО БОРГУ**

У статті з критичних позицій оцінено стан зовнішнього боргу України, проаналізовано його структуру та динаміку впродовж тривалого періоду часу. На підставі аналізу загроз валютній безпеці держави і факторів валютного ризику запропоновано підходи до валютного регулювання стану зовнішнього державного боргу, зокрема, удосконалено інформаційну модель його обліку та обслуговування.

Ключові слова: зовнішній борг; валютна безпека держави; структура боргу; обслуговування боргу.

Табл. 4. Рис. 2. Літ. 16.

Анна В. Верига
**ИНФОРМАЦИОННАЯ МОДЕЛЬ УЧЁТА И ОБСЛУЖИВАНИЯ
ВНЕШНЕГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ДОЛГА**

В статье дана критическая оценка состояния внешнего долга Украины, проанализированы его структура и динамика на протяжении длительного периода времени. На основании анализа угроз валютной безопасности государства и факторов валютного риска предложены подходы к валютному регулированию состояния внешнего государственного долга, в частности, усовершенствована информационная модель его учета и обслуживания.

Ключевые слова: внешний долг; валютная безопасность государства; структура долга; обслуживание долга.

Hanna V. Veriha¹
**INFORMATION MODEL OF DEBT
ACCOUNTING AND SERVICING**

The article offers a critical evaluation of the current state of Ukrainian debt, its structure and dynamics over a prolonged period of time have been analyzed. Based on the analysis of threats to the state currency security as well as the currency risk factors, approaches to currency control of external debt are suggested, in particular an updated information model of debt accounting and servicing has been suggested.

Keywords: external debt; state currency security; debt structure; debt servicing.

Постановка проблеми. Обсяг зовнішнього боргу є одним із базових показників рівня стабільності держави та стійкості її позиції в міжнародних відносинах. Для реалізації економічних реформ в Україні міжнародні фінансові організації і двосторонні партнери надали безпрецедентне фінансування, яке перевищує 10 млрд дол. США (2015 р.). Загальна сума підтримки, обіцяна на період 2015–2018 рр., складає більше 25 млрд дол. США. Після багатомісячних переговорів між Україною і Комітетом кредиторів було укладено угоду про умови реструктуризації боргу України за євробондах. Ці умови відповідають цілям програми МВФ і покликані забезпечити стабільність й передбачуваність боргу та фінансування вказаної програми в повному обсязі [6]. 17 вересня 2015 р. Верховна Рада України ухвалила в цілому розроблені урядом законопроекти з реструктуризації державного боргу. Проектом № 3057 [9] передбачено внесення змін до Закону України «Про цінні папери і фондовий ринок» [4]

¹ Donbas State Engineering Academy, Kramatorsk, Ukraine.

відносно реструктуризації державного і гарантованого державою боргу. У рамках реструктуризації передбачається випуск нового виду бюджетних зобов'язань – державних деривативів, що є похідним фінансовим інструментом. Законопроектом № 3058 [8] передбачається внесення змін до Бюджетного кодексу України [1], пов'язаних із введенням державних деривативів у рамках реструктуризації держборгу. Право на випуск таких деривативів надається Міністерству фінансів України за дорученням уряду. Обслуговування деривативів здійснюватиметься за рахунок засобів держбюджету. Крім того, цим законопроектом визначається пріоритетність реструктуризованих боргів по відношенню до боргів, які не взяли участі в запропонованій борговій операції. Проект закону № 3059 [10] передбачає внесення змін до Податкового кодексу України [2], пов'язаних з реструктуризацією держборгу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління державним боргом досліджуються в працях багатьох науковців. Зокрема, О.П. Макар досліджено вплив нарощування зовнішнього боргу на стабілізацію економіки [7, 205]. Т.П. Вахненко пропонує методичні підходи до обліку наданих коштів і операцій по обслуговуванню боргу в оригінальній валюті, валюті операції (якщо вона відрізняється від оригінальної валюти) і національній валюті [5, 63]. І.М. Федорович доводить важливість та досліджує різні науково-методичні підходи до оцінювання стійкості державного боргу як відображення спроможності країни виконувати зобов'язання щодо обслуговування та погашення позикових фінансових ресурсів [12, 148].

Україна як суверенна держава в умовах складної економічної ситуації та воєнної агресії очікує від ЄС конкретних дій та чіткого бачення щодо вирішення проблем, пов'язаних із додатковим залученням кредитних ресурсів, не порушуючи при цьому боргової безпеки та мінімізуючи ризики фінансового дефолту України. Означене потребує розробки і обґрунтування інформаційної моделі обліку і обслуговування зовнішнього державного боргу.

Метою дослідження є визначення, на підставі аналізу загроз валютній безпеці держави і факторів валютного ризику, підходів до валютного регулювання стану зовнішнього державного боргу, зокрема, удосконалення інформаційної моделі його обліку і обслуговування.

Основні результати дослідження. Згідно з Бюджетним кодексом України, державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [1].

Кожна країна повинна мати спеціально уповноважений орган, який здійснює управління зовнішнім боргом. Відповідно ст. 42 Закону України «Про Національний банк України» НБУ виконує операції з обслуговування державного боргу, пов'язані з розміщенням державних цінних паперів, їх погашенням і виплатою доходу за ними [3]. Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади на запит НБУ надають інформацію, що має вплив на стан платіжного балансу, на монетарні процеси, грошово-кредитний ринок, включаючи щомісячну інформацію про показники доходів, видатків і дефіциту державного та зведеного бюджетів, стан державного боргу та графік платежів за ним.

Дані статистики валового зовнішнього боргу України формуються відповідно до міжнародних стандартів, викладених в офіційному виданні МВФ «Статистика зовнішнього боргу. Керівництво для укладачів та користувачів» (МВФ, 2003, 2013) [14]. Керівництво відповідає потребам учасників ринків і органів, відповідальних за ухвалення рішень, в більш якісній статистиці зовнішнього боргу для оцінки зовнішніх чинників уразливості в період, коли зростання міжнародних потоків капіталу веде до посилення взаємозалежності ринків. На рис. 1 наведено динаміку показників валового зовнішнього боргу України.

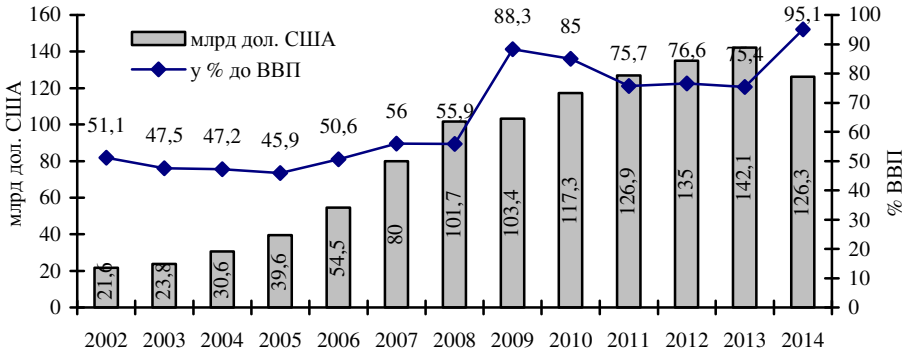


Рис. 1. Динаміка показників валового зовнішнього боргу України, побудовано за даними [11]

Протягом 2002–2012 рр. сума зовнішнього державного боргу України зросла з 21,6 до 135,0 млрд грн, або у 6,23 разів. Частка боргу у ВВП незначно скорочувалася протягом 2002–2005 рр., з 51,1 % до 45,9%. Починаючи з 2006 р. вона зростала, особливо стрімко – у 2009 р. (до 88,3%) при незначному абсолютному прирості (1,7 млрд грн), що пояснюється скороченням ВВП у кризовий рік. У 2012 р. частка зовнішнього державного боргу України у ВВП зменшилася до 76,6%, а у 2014 р. – зросла до 95,1%.

На рис. 2 наведено дані щодо щорічного приросту валового зовнішнього боргу України. Стрімке зростання зовнішнього боргу розпочалося у 2004 р., коли він збільшився на 6,8 млрд грн, або на 28,7%, у т.ч. за рахунок державного боргу – на 1,9 млрд дол. США, приватного – на 4,9 млрд дол. США.

Рекордні темпи зростання обсягів валового зовнішнього боргу України мали місце протягом 2006 р. (на 14,9 млрд дол. США, або на 37,6%) і 2007 р. (на 25,4 млрд дол. США, або на 46,7%) за рахунок збільшення заборгованості банківського сектору (на 7,8 млрд дол. США у 2006 р., на 16,9 млрд дол. США у 2007 р.) та інших секторів економіки (на 6,6 млрд дол. США у 2006 р., на 11,8 млрд дол. США у 2007 р.). Джерелами залучення капіталу були: отримання кредитів, емісія єврооблігацій та інших боргових цінних паперів.

Обсяг валового зовнішнього боргу України за 2008 р. збільшився на 21,7 млрд дол. США, або на 27,1%. Стійка тенденція накопичення зовнішньої заборгованості в банківському та інших секторах економіки (23,5 млрд дол. США), характерна для трьох перших кварталів року, змінилася в останньому кварталі. Під впливом світової фінансової кризи, в умовах обмеження доступу

до зовнішніх фінансових ресурсів та зниження інтересу інвесторів до України, в жовтні-грудні 2008 р. відбулося скорочення боргу в банківському (на 2,7 млрд дол. США) та інших секторах економіки (на 3,9 млрд дол. США) і суттєве зростання державного боргу (на 5 млрд дол. США), у т.ч. за рахунок одержаного під гарантії уряду в IV кв. 2008 р. першого траншу кредиту МВФ обсягом 4,6 млрд дол. США. Борг сектору органів грошово-кредитного регулювання за 2009 р. збільшився на 1,5 млрд дол. США внаслідок надходження другого траншу стабілізаційного кредиту МВФ (875 млн спеціальних прав запозичення (СПЗ) та додаткового розподілу СПЗ, здійсненого МВФ (81 млн СПЗ). Водночас зміна курсу СПЗ у IV кв. зменшила обсяги зобов'язань на кінець 2009 р. на 65 млн дол. США.

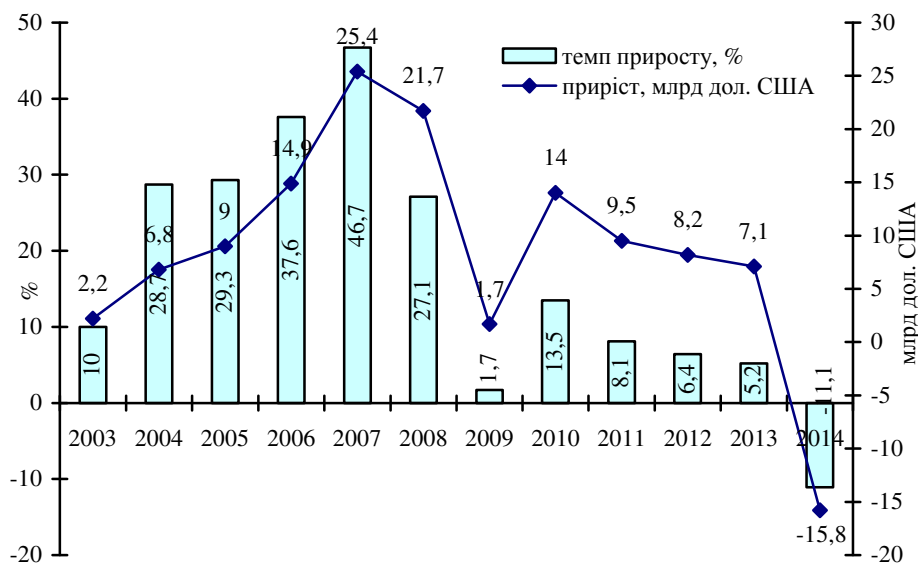


Рис. 2. Дані про щорічний приріст валового зовнішнього боргу України, побудовано за даними [11]

Більше половини приросту (60,8%) валового зовнішнього боргу в 2010 р. сформувалося в секторах загального державного управління та грошово-кредитного регулювання (табл. 1). Зовнішні зобов'язання цих секторів сукупно зросли на 8,5 млрд дол. США (на 35,3%) — до 32,5 млрд дол. США (23,7% від ВВП). Протягом року урядом було розміщено облігацій зовнішньої державної позики (ОЗДП) на 2,5 млрд дол. США, залучено 2 млрд дол. США від МВФ за «stand-by» та 2 млрд дол. США короткострокового кредиту від ВТБ. Крім того, в 2010 р. спостерігалась помітна активізація нерезидентів на внутрішньому ринку цінних паперів, у результаті чого заборгованість уряду перед нерезидентами за гривневими облігаціями зросла з 61 млн до 1,4 млрд дол. США. Водночас зобов'язання НБУ за кредитами МВФ зросли за рік на 1,3 млрд дол. США. Протягом 2011–2012 рр. заборгованість сектора загального державного управління зросла відповідно на 0,9 і 1,5 млрд дол. США за рахунок емісії ОЗДП, органів грошово-кредитного регулювання — скоротилася на 0,2 і 2,6 млрд дол. США за рахунок планового погашення кредитів МВФ.

Таблиця 1. Динаміка показників валового зовнішнього боргу України*

Показники	01.01.2009		01.01.2010		01.01.2011		01.01.2012		01.01.2013		01.01.2014		01.01.2015		01.07.2015	
	млн дол. США	% до підсумку	млн дол. США	% до підсумку	млн дол. США	% до підсумку	млн дол. США	% до підсумку	млн дол. США	% до підсумку	млн дол. США	% до підсумку	млн дол. США	% до підсумку	млн дол. США	% до підсумку
Валовий зовнішній борг	101659	100	103413	100	117346	100	126236	100	134625	100	142079	100	126308	100	126976	100
<i>За секторами економіки:</i>																
Сектор загального державного управління	11959	11,8	17806	17,2	24982	21,3	25874	20,2	27333	20,2	29922	21,1	32884	26,0	35894	28,2
Центральний банк	4725	4,6	6211	6,0	7512	6,4	7492	4,2	4865	3,6	1775	1,2	2176	1,7	6574	5,2
Інші депозитні корпорації	39471	38,8	30860	29,9	28116	24,0	25193	17,1	21541	16,0	22555	15,9	18752	14,9	15739	12,4
Інші сектори	41255	40,6	43441	42,0	50843	43,3	59357	51,8	70441	53,6	76642	53,9	63253	50,1	59027	46,5
Прямі інвестиції:																
міжфірмовий борг	4249	4,2	5095	4,9	5893	5,0	8320	6,7	10445	6,6	11185	7,9	9243	7,3	9742	7,7
<i>За строком погашення:</i>																
Довгостроковий борг	77946	76,7	81682	79,0	89775	76,5	91199	72,2	98751	73,4	101152	71,2	96773	76,6	97230	76,6
Короткостроковий борг	23713	23,3	21731	21,0	27571	23,5	35037	27,8	35874	26,6	40927	28,8	29535	23,4	29746	23,4
<i>За інструментами:</i>																
Боргові цінні папери	14755	14,5	13172	12,7	17312	14,7	18218	14,4	22835	17,0	30759	21,7	28370	22,5	28238	22,2
Кредити	43609	42,9	47752	46,2	55684	47,5	60268	47,8	61589	45,7	58430	41,1	59121	46,8	61184	48,2
Інструменти грошового ринку	0	0,0	2053	2,0	2016	1,7	2010	1,6	2012	1,5	2023	1,4	1897	1,5	1841	1,4
Валота і депозити	28978	28,5	23686	22,9	21816	18,6	20242	16,0	17014	12,6	15059	10,6	11808	9,3	12300	9,7
Торгові кредити та аванси	10068	9,9	11655	11,3	14625	12,5	17178	13,6	20730	15,4	24623	17,3	15869	12,6	13671	10,8
Прямі інвестиції:																
міжфірмовий борг (у т.ч. торгові кредити)	4249	4,2	5095	4,9	5893	5,0	8320	6,6	10445	7,8	11185	7,9	9243	7,3	9742	7,7
	(0)		(0)		(0)		(1200)		(1552)		(2342)		(1175)		(1332)	

* розраховано за даними [11].

Продовжилася тенденція до скорочення заборгованості банківського сектора – відповідно на 2,9 млрд дол. США у 2011 р. та 3,7 млрд дол. США у 2012 р., і до зростання заборгованості інших секторів – на 8,5 і 11,1 млрд дол. США.

Валовий зовнішній борг України на кінець 2014 р. становив 126,3 млрд дол. США, скоротившись з початку року на 15,8 млрд дол. США. Основним чинником такого скорочення у звітному періоді стало зменшення сукупного обсягу зовнішніх зобов'язань приватного сектора на 19,1 млрд дол. США, тоді як державний борг збільшився за рахунок залучення Урядом позик від міжнародних фінансових організацій. Відносно ВВП борг збільшився за рік з 75,4% до 95,1% від ВВП.

У посткризовий період суттєво змінилася структура валового зовнішнього боргу за секторами економіки: протягом 2009 р. – 1 півріччя 2015 р. частка банків скоротилася з 38,8% до 12,4%, сектору загального державного управління зросла з 11,8% до 28,2%, а інших секторів – із 40,6% до 46,5% відповідно. Таким чином, банківський сектор стабільно скорочував свої зовнішні зобов'язання (сукупно за аналізований період їх знижено на 23,7 млрд дол. США, або на 60,1%), а реальний сектор економіки – переважно нарощував (відповідно на 17,8 млрд грн, або на 43,1%). Основними чинниками, що зумовили зростання боргу інших секторів економіки, були: збільшення обсягів негарантованих кредитів і кредиторської заборгованості підприємств за зовнішньоторговельними операціями.

У структурі валового зовнішнього боргу за початковим строком погашення протягом 2009 р. – 1 півріччя 2015 р. змін практично не відбувалося, із співвідношенням між довго- і короткостроковим боргом 3:1. Основним фінансовим інструментом формування зовнішнього боргу є кредити, їх частка протягом означеного періоду дещо зросла – з 42,9% до 48,2%. Питома вага боргових цінних паперів зросла більш суттєво – з 14,5% до 22,2%, а частка торгових кредитів майже не змінилася – 9,9% і 10,8% відповідно.

Основною валютою зовнішніх запозичень України на середину 2015 р. є долар США – 74,7% від валового обсягу боргу (максимальний показник становив на 01.01.2009 – 80,0%) (табл. 2). Частки зобов'язань в євро та російських рублях досить стабільні і на кінець аналізованого періоду становили, відповідно, 10,4% та 1,6%. Питома вага зовнішньої заборгованості в національній валюті є незначною – 3,0%. Найбільш суттєві коливання в структурі зовнішнього боргу характерні для СПЗ – діапазон становив 0,5–13,9%. На 01.07.2015 частка СПЗ у заборгованості органів загального державного управління дорівнювала 21,2%, органів грошово-кредитного регулювання – 62,1%, у загальній сумі боргу – 9,2% (табл. 3).

Для зменшення боргового навантаження на українську економіку через канал зовнішніх запозичень банківського сектора пропонуються наступні заходи: переорієнтація на довгострокові та менш ризиковані види зовнішніх запозичень (наприклад, єврооблігації зі строком погашення більше 2 років) у порівнянні з короткостроковими кредитами до 1 року; рефінансування НБУ довгострокових кредитів комерційних банків для активізації інвестиційної діяльності в економіці, з обов'язковим контролем цільового використання отриманих коштів; розширення внутрішнього фондового ринку та ринку

похідних інструментів (зокрема, валютних деривативів); заходи макроекономічного характеру (нарощування офіційних валютних резервів, зниження дефіциту бюджету, сприяння зростанню експорту).

Таблиця 2. Динаміка валютної структури зовнішнього боргу України, %*

Дата	Долар США	Євро	СПЗ	Російський рубль	Українська гривня	Швейцарський франк	Інші
01.01.2007	78,7	11,1	1,5	2,1	3,6	2,0	1,0
01.01.2008	79,6	11,0	0,5	1,8	4,3	2,1	0,7
01.01.2009	80,0	10,3	4,6	1,2	1,6	1,4	0,9
01.01.2010	70,8	12,4	12,6	1,6	0,9	0,6	1,1
01.01.2011	70,4	10,7	13,9	1,7	2,4	0,4	0,5
01.01.2012	71,9	10,2	12,8	2,2	2,2	0,2	0,5
01.01.2013	74,7	10,7	9,5	2,6	1,9	0,2	0,4
01.01.2014	77,9	11,3	5,1	2,7	2,6	0,4	
01.01.2015	78,2	11,4	6,0	1,9	1,7	0,8	
01.07.2015	74,7	10,4	9,2	1,6	3,0	1,1	

*складено за даними [11].

Таблиця 3. Валютна структура зовнішнього боргу України станом на 01.07.2015, %*

Сектор економіки	Долар США	Євро	СПЗ	Російський рубль	Українська гривня	Інші
Сектор загального державного управління	66,5	9,8	21,2	0,0	1,0	1,5
<i>Короткострокові</i>	–	–	–	–	100,0	–
<i>Довгострокові</i>	66,5	9,8	21,2	–	1,0	1,5
Національний банк України	–	–	62,1	–	37,9	–
<i>Короткострокові</i>	–	–	–	–	100,0	–
<i>Довгострокові</i>	–	–	100,0	–	–	–
Інші депозитні корпорації	84,7	7,7	–	0,4	2,7	4,5
<i>Короткострокові</i>	82,2	9,4	–	0,9	6,8	0,7
<i>Довгострокові</i>	85,5	7,1	–	0,2	1,3	5,9
Інші сектори	85,5	10,4	–	3,0	0,9	0,2
<i>Короткострокові</i>	75,0	15,5	–	9,5	–	–
<i>Довгострокові</i>	88,7	8,9	–	1,1	1,1	0,2
Прямі інвестиції: міжфірмовий борг	73,6	23,6	–	2,6	0,0	0,2
Валовий зовнішній борг	74,7	10,4	9,2	1,6	3,0	1,1

*складено за даними [11].

У країнах ЄС з метою ефективного управління борговою безпекою правове регламентування державного боргу та бюджетного дефіциту включає: дотримання Маастрихтських критеріїв [16] (зокрема, державний борг не повинен перевищувати 60% ВВП, а бюджетний дефіцит – 3% ВВП), фінансові санкції за їх порушення; моніторинг з боку Єврокомісії (із застосуванням скоригованого дефіциту для своєчасного виявлення негативних тенденцій, а

також для вжиття запобіжних заходів); процедуру надмірного дефіциту, за результатом якої можуть вживатися санкції до країн-порушниць.

Управління зовнішнім боргом передбачає відповідне інформаційне забезпечення, модель якого формується на підставі статей звітності. Методологія складання звіту про зовнішній державний борг ґрунтується на міжнародних стандартах, викладених в офіційних виданнях МВФ, і вже неодноразово зазнавала значних змін як формального характеру (назва статей), так і сутнісних (перерозподіл показників за статтями). Зокрема, серед суттєвих змін слід вказати на виключення із звіту показника «Інші боргові зобов'язання» і розподіл сум за ним між іншими статтями, хоча категорія «Інші» є дуже вживаною для позначення як об'єктів обліку, так і статей звітності. Пояснити це можна дотриманням вимог Кодексу фіскальної прозорості, розробленого МВФ та застосовуваного, окрім бюджетно-податкової сфери, до грошово-кредитної і фінансової політик [15]. Прозорість передбачає максимально повне розкриття інформації на рівні звітності і забезпечення якісного управління, для чого пропонується наступна інформаційна модель обліку і обслуговування зовнішнього державного боргу (табл. 4).

Таблиця 4. Інформаційна модель обліку та обслуговування зовнішнього державного боргу, авторська розробка

Тип інформації	Опис
I. Характеристики інструментів запозичення	
Мета запозичення	Визначення цільової спрямованості запозичення
Дата і термін дії договору	Визначення дат укладання, початку і закінчення дії договору
Тип інструменту	Фінансові характеристики інструменту запозичення
Фінансовий профіль запозичення	Кількість траншів, дати їх проведення
Сума запозичення	Первинна сума запозичення або переглянута (в результаті анулювання або збільшення)
Валюта запозичення	Оригінальна валюта і валюти, в яких фактично надається і погашається позика
Учасники:	
Позичальник	Органи державного управління або грошово-кредитного регулювання, банківський сектор, інші сектори
Організація-виконавець	Організація, що відповідає за реалізацію проекту
Кредитор	Найменування і тип кредитора (синдикований, консорціумний тощо)
Організація-платник	Найменування організації, що надає кошти (якщо інша, ніж кредитор)
Страховик позичальника	Найменування і країна страховика позичальника
Сектор економіки	Сектор економіки, що одержує позикові кошти
Використання коштів	Чи спрямовуються на фінансування проекту і тому подібне
II. Надання коштів	
Період надання коштів	Період, протягом якого мають бути надані кошти
Метод надання коштів	Пряме надання коштів або відшкодування витрат
Передбачувана структура/ графік надання коштів	Прогноз надання позикових коштів
Фактично надані кошти	Валюти і суми кожного факту надання позикових коштів

Закінчення табл. 4

Тип інформації	Опис
III. Умови запозичення	
Відсотки	Інформація про стягувані відсотки повинна включати: – вид відсотка: фіксована або змінна ставка – у разі змінної ставки: базова/ довідкова ставка відсотка і розмір надбавки/ спреда – період виплати відсотків: дати платежів – основа нарахування відсотків: складні або прості – місяці: фактичне число днів або місяці тривалістю 30 днів – число днів в році для нарахування відсотків (360/365)
Комісія за відкриту кредитну лінію	Ставка, що стягується по невикористаній сумі позики (повністю або частково)
Штрафні збори	Збори за несвоєчасну виплату відсотків і основної суми
Інші збори	Агентський збір, збір за управління, первинні комісійні
Основна сума	Термін погашення: період та графік. Вид погашення: разовий платіж, рівними частинами, щорічно
IV. Фактичні платежі з обслуговування боргу	По кожному факту платежу (відсотків, основної суми, інших зборів) інформація повинна включати таке: дата, валюта операції, сума в оригінальній та національній валютах і, можливо, в доларах США та СПЗ. У разі багатовалютного запозичення – еквівалентна сума, виплачена у валюті запозичення
V. Обмінний курс	Курси обміну національної валюти на відповідну валюту на дату кожної операції. Обмінні курси на кінець періоду (день, тиждень, місяць, квартал, рік)
VI. Процентні ставки	Існуючі змінні процентні ставки по базовими/довідковими ставками, що використовуються кредитором в кожному періоді нарахування відсотків

Основні відомості про кожний борговий інструмент можна отримати з угоди про позику або із супутніх документів, копії яких повинні передаватися на зберігання в агентство за державного боргу країни. Разом із даними про розмір кредитної лінії і валюту позичання необхідно акумулювати відомості, що характеризують позичальника, кредитора і категорію кредитора (уряд, банк, підприємство, консорціум тощо), організацію-платника, організації-виконавців і валюти, в яких фактично надається і обслуговується позика. Важливе значення мають також дані про цільове призначення або кінцеве використання залучених коштів (інституціональний сектор і напрям використання коштів), необхідні для аналізу секторів, що отримують запозичення, а також дані про гарантійний статус боргового інструменту, спрямовані на оцінку ризику, якому піддаються органи державного управління в результаті надання гарантій іншим позичальникам.

Оскільки заборгованість може виникати в різних валютах, важливо, щоб агентство з державного боргу систематично збирало і регулярно оновлювало інформацію про відповідні обмінні курси за усіма валютами, в яких були здійснені позики, а також про курси, що мають відношення до контрактів на похідні фінансові інструменти в іноземній валюті. Таку інформацію слід формувати на регулярній основі, у т.ч. за станом на дати здійснення відповідних

операцій і на кінець періоду (місяць, квартал, рік, а також, можливо, щотижня у разі використання деяких короткострокових інструментів).

Для управління ризиками валового зовнішнього боргу доцільно використовувати похідні фінансові інструменти і угоди про зворотній викуп. Вони можуть бути і менш коштовними, і більш ефективними за інші засоби. Втім, зважаючи на використання означених інструментів для відкриття і хеджування фінансових позицій, вони можуть збільшувати зобов'язання держави і у разі їх неправомірного використання — призводити до значних втрат.

Використання похідних фінансових інструментів впливає на схильність економіки до ризику зміни валютних курсів, тому у звіті про валовий зовнішній борг в іноземній валюті передбачено додаткові статті, які дають уявлення: про масштаб операцій інституціональних секторів з похідними фінансовими інструментами в іноземній валюті; про міру покриття інституціональними секторами валютного ризику за своїми запозиченнями і /або про міру їх схильності до валютного ризику в результаті укладання контрактів по похідних фінансових інструментах. В інформації про похідні в розрізі інституціональних секторів економіки виділяються залишки за форвардними контрактами (у т.ч. свопи) та опціони, зважаючи на відмінності їх характеристик.

Щодо інструментів зі змінною процентною ставкою необхідно мати дані про всі відповідні базові ставки по кожному періоду нарахування відсотків для прогнозування обслуговування заборгованості.

Валютними інструментами рефінансування зовнішнього боргу є: обмін боргу на добродійну допомогу, інструменти участі в капіталі, програми розвитку, програми охорони природи; конверсія боргу, боргові свопи.

Висновки. Аналіз статистики про валовий зовнішній борг України надає підстави зробити висновок про її відповідність систематизованим вимогам МВФ. Протягом 2002–2014 рр. відбулося істотне зростання валового зовнішнього боргу України, з рекордними темпами у передкризові 2006–2007 років. Протягом 2004 р. – 3 кв. 2008 р. основним джерелом збільшення валового зовнішнього боргу були зовнішні запозичення і доходи від емісії єврооблігацій та інших боргових цінних паперів банків та інших секторів економіки. Починаючи з 3 кв. 2008 р. і до кінця 2012 р. чітко прослідковується тенденція до скорочення зовнішньої заборгованості банківського сектору. Натомість, незважаючи на кризу, продовжував зростати приватний борг інших секторів економіки. Протягом 3 кв. 2008 р. – 2010 рр. основним джерелом збільшення зовнішньої заборгованості було зростання державного боргу за рахунок отриманих від світових фінансових інституцій кредитів. У 2011–2014 рр. продовжила зростати заборгованість сектору загального державного управління за рахунок ОЗДП та міжнародних позик. Незважаючи на скорочення абсолютного розміру зовнішнього державного боргу у 2014 р. за рахунок зменшення обсягу зовнішніх зобов'язань приватного сектору, відносний рівень зовнішнього державного боргу досяг критичного рівня (більше 95% ВВП). Для зменшення загроз національній безпеці прийнято комплекс заходів, орієнтованих на реструктуризацію державного боргу України.

Для ефективного управління зовнішнім державним боргом, зниження валютних ризиків та забезпечення боргової і валютної безпеки держави запро-

поновано використовувати вдосконалену інформаційну модель його обліку і обслуговування, в якій виокремлено і систематизовано найбільш суттєві характеристики і чинники впливу на розмір, структуру, умови формування та погашення боргу, а також похідні фінансові інструменти та інструменти рефінансування зовнішнього боргу.

Перспективами подальших досліджень є критична оцінка еволюції методологічних підходів до формування, подання і розкриття інформації щодо статей звіту про зовнішній державний борг згідно міжнародних стандартів.

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI, зі змінами та доповненнями // zakon.rada.gov.ua.
2. Податковий кодекс України від від 02.12.2010 № 2755-VI, зі змінами та доповненнями // zakon.rada.gov.ua.
3. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV, зі змінами та доповненнями // zakon.rada.gov.ua.
4. Про цінні папери і фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV, зі змінами та доповненнями // zakon.rada.gov.ua.
5. *Вахненко Т.П.* Формування, економічна роль і регулювання зовнішнього боргу: Автореф. дис... докт. екон. наук: 08.00.08 / Держ. установа «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – К., 2007. – 35 с.
6. Заявление МВФ по реструктуризации внешнего долга Украины, 11:22, 23 сентября 2015 // 112.ua.
7. *Макар О.П.* Зовнішні запозичення в системі чинників економічної стабільності України // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.6. – С. 202–208.
8. Проект закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо реструктуризації державного та гарантованого державою боргу та його часткового списання) від 09.09.2015 № 3058 // w1.c1.rada.gov.ua.
9. Проект закону про внесення змін до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» стосовно державних деривативів (щодо реструктуризації державного та гарантованого державою боргу та його часткового списання) від 09.09.2015 № 3057 // w1.c1.rada.gov.ua.
10. Проект закону про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування під час реструктуризації державного і гарантованого державою боргу та його часткового списання від 09.09.2015 № 3059 // w1.c1.rada.gov.ua.
11. Статистичний бюлетень: Електронне видання. – 2015. – №2 // www.bank.gov.ua.
12. *Федорович І.М.* Економічна оцінка боргової стійкості України // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Серія: Економіка. – 2014. – Вип. 25. – С. 146–151.
13. Фінанси інституційних секторів економіки України / За ред. Т.І. Єфіменко, М.М. Єрмошенка. – К.: Академія фінансового управління, 2014. – 584 с.
14. External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users // www.tffs.org.
15. The Fiscal Transparency Code. The official website of IMF // blog-pfm.imf.org.
16. The Treaty of the European Union // www.historiasiglo20.org.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2015.